

Реалізація рівного доступу до якісної освіти

Розвиток опорних шкіл. Динаміка формування мережі опорних закладів освіти (2016–2019 рр.)

Активне створення опорних шкіл (ОШ) в Україні було розпочато у 2016/2017 н. р. Так, у вересні 2016 року налічувалось 137 опорних закладів освіти. Станом на 01.06.2019 (за оперативною інформацією МОН) функціонує 793 опорні заклади та 1 284 філії, у яких навчаються 347 тисяч 175 учнів, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) – 343 опорні школи і 551 філія відповідно, в яких навчаються 154 548 учнів.

Упродовж 2017/2018 н. р. мережа опорних шкіл порівняно з 2016/2017 н.р. зросла на 18%, філій – на 10%. Упродовж 2018/2019 н. р. мережа опорних закладів освіти продовжила розширюватися. Так, за навчальний рік кількість опорних шкіл збільшилася на 15,3%, філій – на 6,2% (рис. 21).

Лідерами за кількістю опорних закладів є Кіровоградська (73), Львівська (61) та Житомирська (61) області. Найменша кількість ОШ спостерігається у Івано-Франківській (12), Чернівецькій (13). У Закарпатській області не створено опорних закладів (рис. 22–23).

Упродовж 2018/2019 н. р. мережа опорних шкіл, підпорядкованих ОТГ, зросла на 1,1% і становить 43,3% від їх загальної кількості (рис. 24).

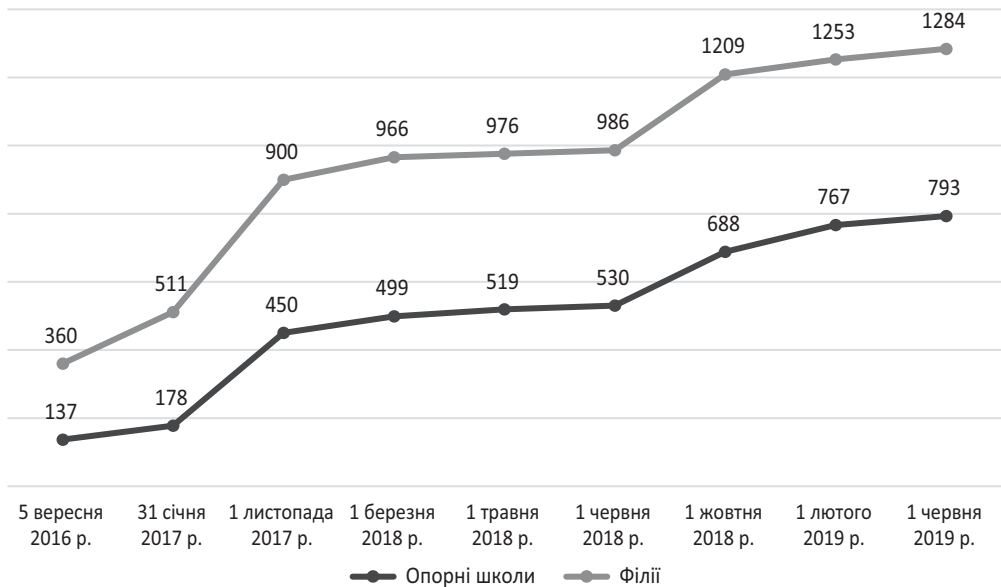

Рис. 21. Динаміка розвитку мережі опорних закладів освіти і філій в Україні (2016/2017–2018/2019 н. рр.), одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Рис. 22. Кількість ОШ у регіональному розрізі (станом на 1.06.2019), одиниць
Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

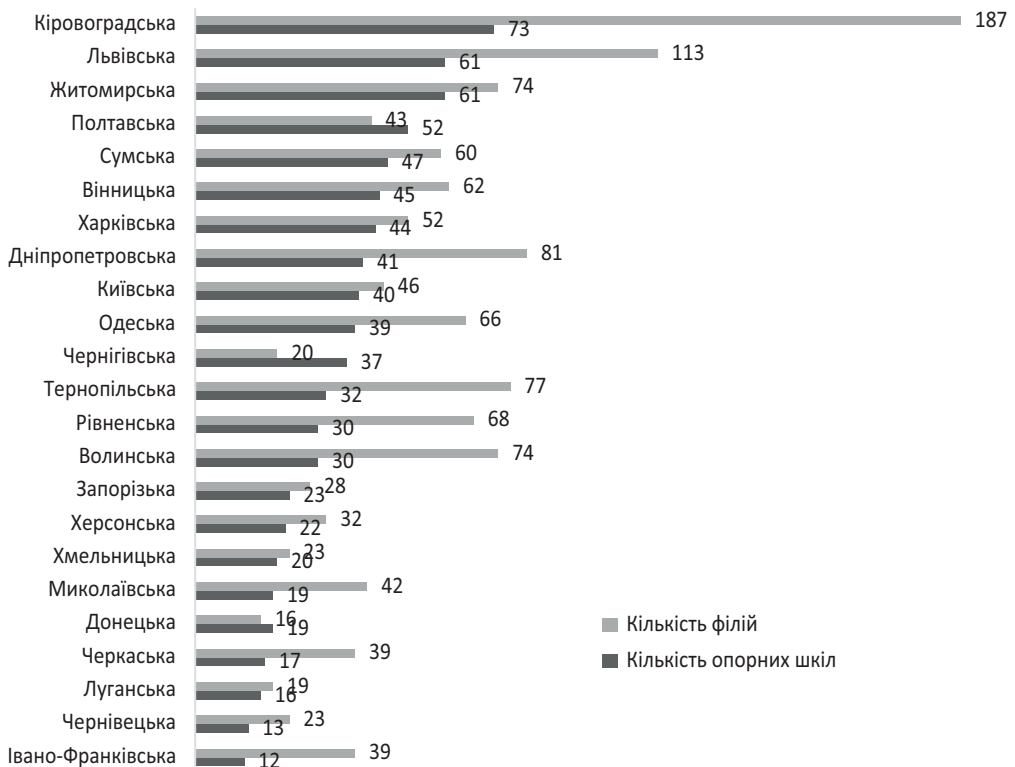

Рис. 23. Кількість ОШ та філій у регіональному розрізі (станом на 01.06.2019 р.),
одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

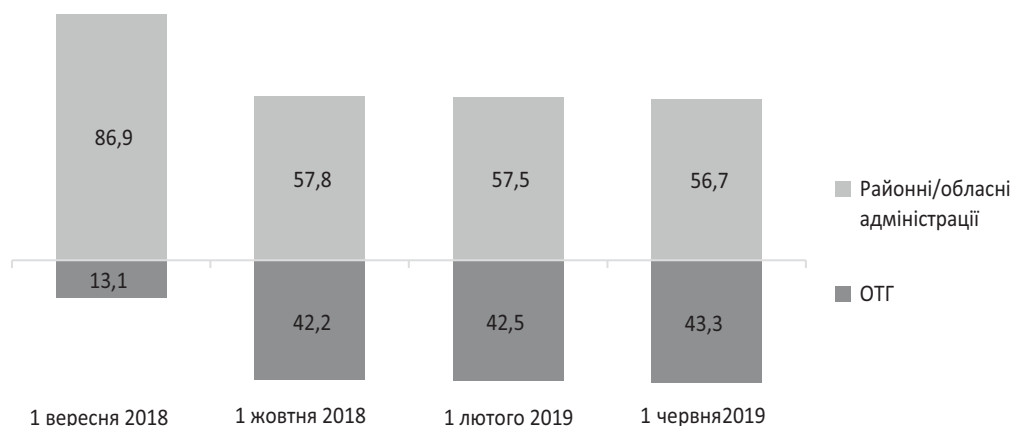

Рис. 24. Динаміка створення опорних шкіл за типом засновника (2018–2019 рр.), %

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Станом на 1 червня 2019 р за кількістю опорних шкіл, що функціонують в ОТГ, лідирують Житомирська (41), Дніпропетровська (27), Чернігівська (27), Сумська (27) області. Загальна кількість опорних шкіл в ОТГ 343 (рис. 25).

Рис. 25. Кількість ОШ у ОТГ (станом на 01.06.2019), одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Створення та функціонування опорних закладів освіти, успішна реалізація реформи НУШ загалом системно пов'язані із важливою реформою децентралізації, що стартувала в 2014 році. У рамках процесу децентралізації влади в Україні відбувається активне утворення об'єднаних територіальних громад. Оскільки засновниками закладів дошкільної та загальної середньої освіти є відповідні ради, це системно поєднує реформи децентралізації та освіти.

Змінами до Бюджетного та Податкового кодексів було розширено дохідну базу місцевих бюджетів, а саме встановлено новий розподіл загальнодержавних податків, запроваджено нові місцеві податки та нову систему бюджетного вирівнювання.

Опорні заклади освіти створюють належні умови для здобуття повної загальної середньої освіти, а також концентрують ресурси, необхідні для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти, чого бракує малокомплектним школам.

Інклюзія в опорних школах

Станом на 01.06.2019 року кількість класів з інклюзивним навчанням в опорних школах і їх філіях – 1 220, з них в ОТГ – 478; кількість учнів з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах опорних шкіл і їх філій, – 1 796, з них в ОТГ – 682 (рис. 26).

Загалом опорні школи в ОТГ забезпечують освіту дітям з особливими освітніми потребами. Деякі ОШ і їхні філії в ОТГ відкривають класи з інклюзивним навчанням «на випередження», тобто створюють освітнє середовище, комфортне/дружне для дітей з особливими освітніми потребами на перспективу.

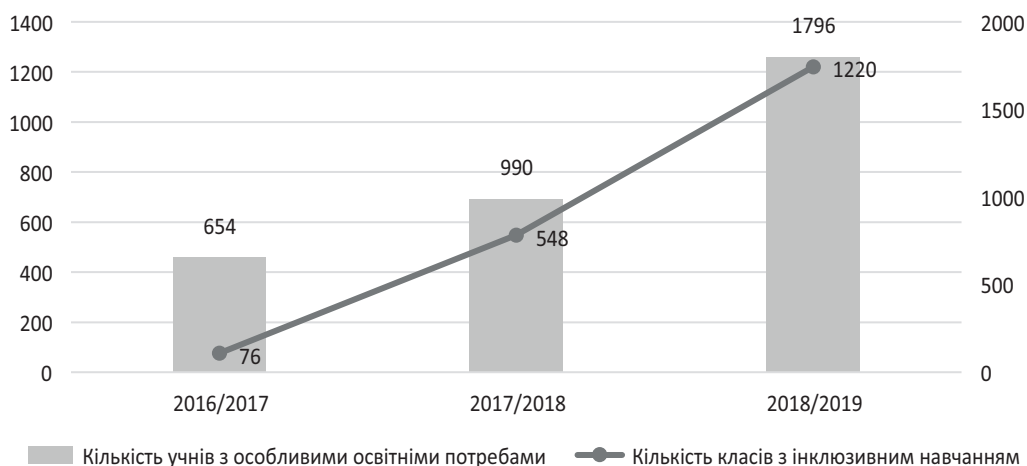

Рис. 26. Динаміка кількості дітей з особливими освітніми потребами та кількості інклюзивних класів у опорних закладах, осіб

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Найбільша кількість дітей з особливими освітніми потребами навчається в опорних школах ОТГ Кіровоградської, Харківської та Полтавської областей. Найбільше класів з інклюзивним навчанням створено в Житомирській, Полтавській і Кіровоградській областях (рис. 27).

Загалом за період з 2016 по 2019 рік спостерігається позитивна динаміка створення класів з інклюзивним навчанням в опорних школах в ОТГ.

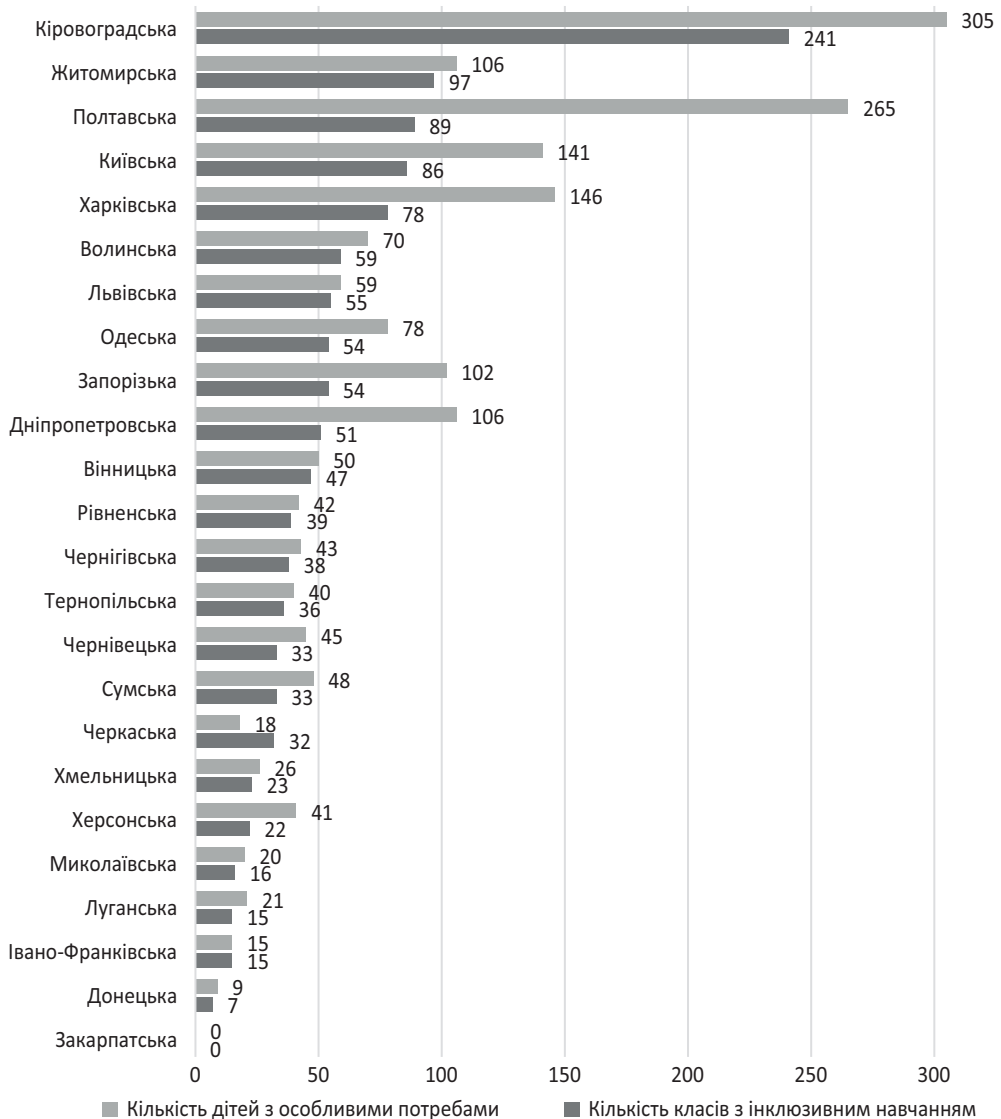

Рис. 27. Кількість дітей з особливими освітніми потребами і кількість класів з інклюзивним навчанням, у розрізі ОТГ (станом на 01.06.2019). Регіональний розріз, осіб/одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Аналіз стану доріг, якими підвозяться учні до опорних шкіл

Одним із найбільших викликів від початку впровадження мережі опорних закладів освіти залишається якість доріг у сільській місцевості, якими підвозяться учні і вчителі до закладу освіти. За даними МОН України, станом на 01.06.2019 р. найбільша протяжність (км) доріг у незадовільному стані – у Львівській області (1 111 км). Водночас у ряді регіонів більшість доріг, які знаходяться в незадовільному стані і потребують ремонту, припадають на ОТГ. Наприклад, у незадовільному стані дороги: у Дніпропетровській області – 1 070,11 км, із них в ОТГ – 661,11 км (61,8 %), Житомирській області – 518,9 км, із них в ОТГ – 414,0 (79,8 %), Чернігівській – 352 км, із них в ОТГ – 268 км (76,1 %), Сумській – 481,7 км, із них в ОТГ – 316,8 (65,8 %). Натомість є ОТГ з найменшою протяжністю доріг, що потребують ремонту: у Кіровоградській (3,9 %), Львівській (14,4 %), Харківській (19,7 %) областях.

Значна кількість учнів опорних шкіл організовано довозиться автобусами: 66 237 осіб (станом на 01.06.2019), з них 31 661 в опорні школи в ОТГ. Парк шкільних автобусів, що обслуговує учнів опорних шкіл по країні, становить 1 351 одиниці, із них обслуговують ОТГ – 610. Проте загальна потреба у шкільних автобусах ще не задоволена і становить 407 одиниць, із них ОТГ потребують 214 (станом на 01.06.2019) (рис. 28–29).

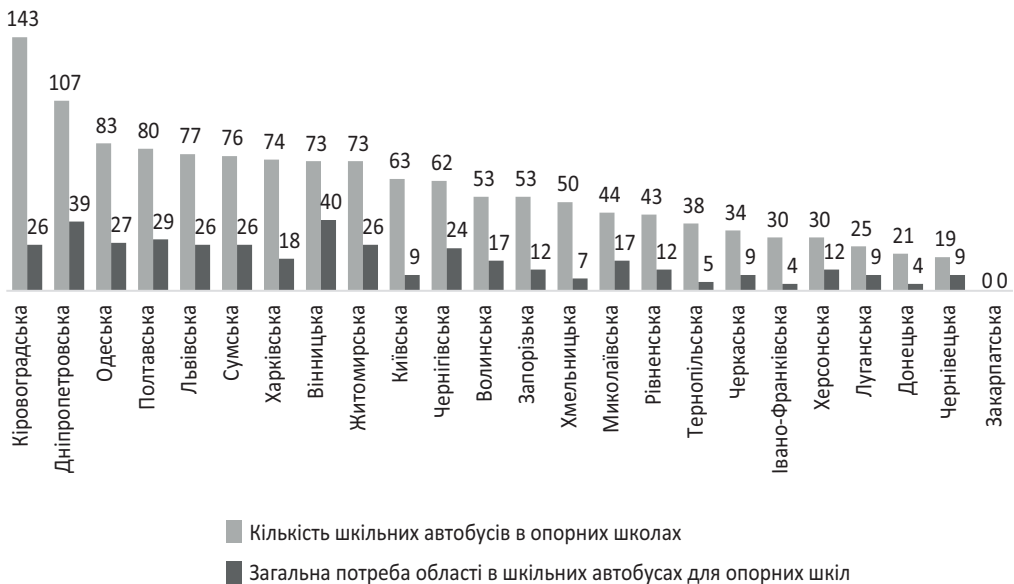

Рис. 28. Автобуси для опорних шкіл: забезпечення/потреба. Регіональний розріз (станом на 01.06.2019), одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Рис. 29. Автобуси для опорних шкіл для ОТГ: забезпечення/потреба. Регіональний розріз (станом на 01.06.2019), одиниць

Побудовано за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Подальші напрями розвитку опорних закладів освіти

Опорні школи – потужний механізм для реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти дітей із малокомплектних шкіл віддалених сіл: на сьогодні це 347 175 учнів, із них 154 548 – в ОТГ.

Аналіз розвитку мережі опорних закладів освіти в Україні за період 2016–2019 рр. засвідчує позитивну динаміку за такими напрямками:

1. Зростання кількості опорних освітніх закладів у регіональному розрізі – зі 137 у вересні 2016 р. до 793 у червні 2019 р., з них в ОТГ у 2016 році налічувалось 18, станом на 01.06 2019 функціонує 343 ОШ, що становить 1 905 % приросту. Відповідно суттєво збільшується кількість дітей, які здобувають освіту на базі опорних закладів. Станом на 01.06.2019 учнями опорних шкіл є 347 тисяч 175 осіб.

2. Спостерігається позитивна динаміка створення класів з інклюзивним навчанням для дітей з особливими освітніми потребами.

3. Кількість автобусів, що обслуговують учнів і вчителів постійно зростає, на сьогодні їхня кількість становить 1 351 одиниця.

4. Стан доріг, якими підвозяться учні й вчителі, має тенденцію до покращення.

Ризики, які необхідно усувати.

1. Загальна потреба у шкільних автобусах станом на 01.06.2019 ще не задоволена і становить 407 одиниць, із них в ОТГ – 214. Це потребує додаткового фінансування від держави та органів місцевого самоврядування.

2. Дороги, які є шляхопроводами до опорних закладів освіти, потребують ремонту. Так, по країні 10 701,21 км у незадовільному стані, з них у Львівській області – 1 111 км, Дніпропетровській – 1 070,1 км, Одеській – 720,1 км потребують ремонту. В ОТГ найгірший стан доріг для підвезення учнів спостерігається в Дніпропетровській (661,11 км), Житомирській (414,0 км), Сумській (316,8 км) і Чернігівській (268 км) областях.

3. Нерозвинута міжмуніципальна взаємодія, у рамках якої можлива спільна організація підвезення, забезпечення оснащенням, спільна робота закладів освіти, культури, спорту. Саме налагодження такої співпраці сприятиме покращенню умов для здобуття якісної освіти, а також концентрації та ефективному використанню наявних ресурсів, що зможуть задовольнити освітні потреби учнів.

Інклюзивна освіта. Інклюзивно-ресурсні центри

Парадигма сучасної освіти передбачає рівний доступ до освітніх послуг та безпечне й комфортне освітнє середовище для всіх здобувачів освіти.

Упровадження в країні безпечного та інклюзивного освітнього середовища, що враховує потреби здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами (ООП), є одним із пріоритетних напрямків діяльності Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти і науки України.

У сфері інклюзивної та спеціальної освіти станом на червень 2019 р. досягнуто:

– зростання за чотири роки в 4,4 рази (з 2 720 учнів в 2015–2016 н. р. до 11 866 учнів в 2018/2019 н. р.) кількості учнів з особливими освітніми потребами, що здобувають інклюзивну загальну середню освіту;

– зростання за три роки в 2 рази (з 2 715 класів в 2016/2017 н. р. до 8 417 класів в 2018/2019 н. р.) кількості інклюзивних класів та в 2,5 рази (з 1 518 в 2016/2017 н. р. до 3 790 в 2018/2019 н.р.) шкіл, в яких облаштовані такі класи;

– зростання за два роки майже в 2 рази (з 686 станом на 1 січня 2018 р. до 1 318 станом 1 січня 2019 р.) кількості інклюзивних дошкільних груп та дітей з ООП в них (з 1 318 дітей станом на 1 січня 2018 р. до 2 190 станом на 1 січня 2019 р.) ;

– розбудова мережі інклюзивно-ресурсних центрів, що працюють на нових принципах, з 0 (2017 рік) до 561 (01.06.2019) в усіх областях України (рис. 30).

У 2017–2018 рр. затверджено положення про інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ), а також про обласні ресурсні центри підтримки

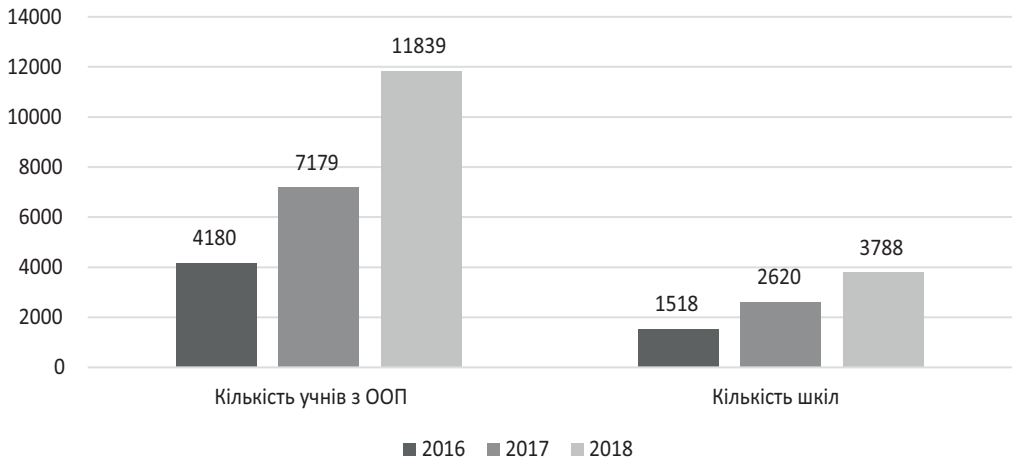

Рис. 30. Динаміка розвитку інклюзивної освіти в Україні, осіб

Побудовано за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН.

інклюзивної освіти. На червень 2019 р. створено та функціонує 561 ІРЦ, які забезпечують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, та 25 обласних ресурсних центрів (ОРЦ) підтримки інклюзивної освіти в усіх областях України. До кінця року заплановано створити додатково ще 87 ІРЦ.

Для забезпечення уніфікації оснащення ІРЦ розроблено примірний перелік обладнання, затверджений наказом МОН від 03.05.2018 № 447 «Про затвердження Примірного переліку обладнання для оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів». На закупку обладнання за даним переліком областям та місту Києву в 2018 р. направлено 100 млн грн, у 2019 р. – 39 млн грн.

З метою забезпечення якості послуг у 2019 році централізовано закуплено та розподілено по областях 500 комплектів сучасних методик для проведення комплексної оцінки розвитку дітей з ООП в ІРЦ. З метою опанування вимог до роботи за цими методиками в березні 2019 р. проведено навчання «тренерів для тренерів» щодо використання комплексів методик. Отримали сертифікати (наказ МОН від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів») 37 (з 80, які пройшли навчання) «тренерів для тренерів» та забезпечено проведення ними навчання по усіх регіонах України.

Уперше в історії української освіти за кошти державного бюджету забезпечено масове (869 фахівців) навчання психологів інклюзивно-ресурсних центрів із використання сучасних методик. У липні 2019 р. проведено комп'ютеризований тестовий іспит, за результатами якого право користування методиками отримала половина фахівців.

Забезпечено функціонування системи автоматизації роботи ІРЦ, що дає змогу батькам (іншим законним представникам) дитини через сайт <http://ircenter.gov.ua/> створити кабінет користувача для забезпечення зручності доступу до послуг ІРЦ.

Із 2017 року запроваджено **субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами** Розподіл субвенції здійснюється відповідно до статті 103-3 Бюджетного кодексу України та до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88». У табл. 2 подано динаміку субвенції за напрямками видатків за 2017–2018 рр. Так, якщо у 2017 р. обсяг субвенції складав 209, 46 млн грн, то у 2018–2019 рр. вона збільшилась майже у два з половиною рази і склала 504,4 млн грн. Нижче подано дані за напрямками видатків.

Таблиця 2

Динаміка субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

Рік	Сума, млн грн	Напрями видатків
2017	209,46	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини; - придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму;
2018	504,4	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг) та придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з ООП в закладах загальної середньої освіти; - оснащення кабінетів в інклюзивно-ресурсних центрах; - придбання наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП в ІРЦ; - оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти, де діють інклюзивні та/або спеціальні класи;
2019	504,4	- проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для учнів інклюзивних класів шкіл – 302,34 млн грн; - придбання спеціальних засобів корекції для учнів спеціальних класів закладів загальної середньої освіти – 50,99 млн грн; - проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для вихованців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти – 37,2 млн грн; - придбання спеціальних засобів корекції для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у спеціальних групах – 24,9 млн грн; - оснащення кабінетів ІРЦ які утворені у 2019 році – 39 млн грн; - закупівля 200 наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП – 50,05 млн грн; - обслуговування системи автоматизації роботи ІРЦ – 1 млн грн

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН.

Також із метою розбудови інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти забезпечено:

- державне фінансування на рівні закладів проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) та закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку (постанова КМУ від 27.02.2019 № 129);

- уперше в 2019 році забезпечено фінансування проведення занять та закупку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, затверджено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти (наказ МОН від 01.04.2019 № 423, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.04.2019 за № 403/33374);

- направлено 124 млн грн на оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти за рахунок залишків субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами (розпорядження КМУ від 12.12.2018 № 964-р «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на 2018 рік»);

- направлено 175 млн грн на придбання спеціальних автомобілів для інклюзивно-ресурсних центрів;

- у програму підвищення фахової майстерності вчителів НУШ та працівників ІРЦ запроваджено обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;

- уведено надбавку 20 % для педагогічних працівників за роботу в інклюзивних класах (групах);

- уведено одну ставку асистента вчителя на кожен інклюзивний клас (було 0,5 ставки).

Для впровадження єдиних засад щодо організації інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти:

- затверджено Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (постанова КМУ від 10.04.2019 № 530); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 636); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 635);

- розроблено проекти постанов КМУ: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (пройшов громадське обговорення); «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах позашкільної освіти»;

– винесено на обговорення проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти до 2030 року;

– урегульовано організацію здобуття загальної середньої освіти в закладах охорони здоров'я, що дало можливість легалізувати створені волонтерськими організаціями школи при лікарнях.

З метою подальшої розробки політики здійснено такі кроки:

– аналіз діяльності логопедичних пунктів на місцях із визначенням альтернатив політики;

– розпочато роботу над концепцією оновлення психологічної служби;

– розпочато роботу над протоколами реагування на кризові ситуації в закладах освіти;

– розпочато роботу над розробкою політики впровадження волонтерської служби.

Ключовими завданнями розвитку інклюзивної освіти є:

– розбудова територіально доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оснащеної сучасним обладнанням та забезпеченої кваліфікованими фахівцями;

– перехід до формування адресного підходу в наданні додаткової підтримки в освітньому процесі та визначенні особливих освітніх потреб особи на основі Міжнародної класифікації функціонування та обмеження життєдіяльності для дітей та підлітків;

– підвищення рівня компетентності педагогічних працівників та управлінців закладів освіти з питань інклюзивного навчання;

– запровадження сучасних підходів організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладі освіти;

– формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти (забезпечення доступності закладів; посилення заходів з протидії булінгу (цькуванню), оновлення роботи психологічної служби, упровадження в закладах освіти протоколів швидкого реагування на кризові ситуації).

Мережа закладів повної загальної середньої освіти

Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.

У Львівській та Тернопільській області найбільше ЗЗСО у сільській місцевості, тоді як у Луганській та Кіровоградській – найменше. Найбільше закладів освіти у містах Дніпропетровській області та у місті Києві (рис. 31).